

Hemşirelik Son Sınıf Öğrencilerinin Organ Bağışına Bakışları*

Senior Nursing Schools Students' Views on Organ Donation

Sevim SAVAŞER**, Birsen MUTLU***, Seda ÇAĞLAR****, Zehra DOĞAN***, Nejla CANBULAT*****

İletişim/Correspondence: Seda ÇAĞLAR Adres/Adress: İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi Abide-i Hürriyet Cad. 34381 Şişli/İstanbul Tel: 0212 440 00 00 (27126) Faks: 0 212 224 49 50 E-mail: sedac@istanbul.edu.tr

ÖZ

Amaç: Araştırma, hemşirelik eğitiminin öğrencilerin organ bağışına ilişkin görüşlerine etkisini belirlemek ve sonuca göre öneriler getirmek amacıyla yapıldı.

Yöntem: Araştırma, hemşirelik eğitiminin öğrencilerin organ bağışına ilişkin düşünceleri üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak gerçekleştirildi. Araştırmanın evrenini İstanbul'daki üniversite düzeyinde eğitim veren 5 hemşirelik okulunun son sınıfında öğrenim gören ve araştırmaya katılmaya gönüllü öğrenciler oluşturdu (n=330). Veriler Ocak-Mart 2007 tarihleri arasında araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan ve uzman görüşüne sunulan anket formu aracılığıyla elde edildi. Anket formu toplam 43 sorudan oluşmakta (6 soru sosyo-demografik özellikler diğerleri organ bağışına bakış ile ilgili) idi. Elde edilen veriler yüzdelik, ki-kare ve yates testi ile değerlendirildi.

Bulgular: Katılımcıların yaş ortalamaları 22.29±1.18 yıldır. Çoğu öğrenci (%97) organ bağışına olumlu baktığını fakat eğitimleri sırasında yeterli bilgi verilmediğini belirtmişlerdir (%57.8). Öğrencilerin %68.5'i hemşirelik öğrencisi olarak organ bağışının artırılmasında kendisinin sorumlu olduğunu bildirmiş ancak sadece %48'i organ bağışında bulunmak istediğini belirtmiştir. Katılımcıların %73'ü toplum tarafından organ bağışına katılımı artırmak amacı ile organ bağışında bulunanların yakınlarına alıcı tarafından maddi ödülün verilmemesi gerektiği, %81'i ise manevi ödülün (plaket, yazılı belge izni) verilebileceği görüşündedirler.

Sonuç: Öğrencilerin organ bağışı konusundaki bilgileri yetersizdir. Bu araştırma sonuçları organ bağışı konusunda hemşire öğrencilere eğitimleri sırasında kapsamlı bilgi verilmesi görüşünü desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Organ bağışı, hemşirelik, öğrenci, bakış, hemşirelik eğitimi.

ABSTRACT

Aim: The study aimed to determine the views of senior nursing school students on organ donation and to provide suggestions in accordance with the results obtained

Method: The study aimed to determine the views of senior nursing school students on organ donation and it was made in descriptive type. The data have been collected from 5 senior nursing school students in Istanbul between January–March 2007 who volunteer to participate in the study and fill in the questionnaire which was prepared in accordance with the literature and on which expert opinion was taken (n=330). The data, consist of 43 questions were collected by questionnaire (6 questions about demographic properties and the other questions about views on organ donation). Data were evaluated by percentage, chi square and yates test.

Results: The average age of participants is 22.29±1.18. Most of the students (97%) stated that they had a positive opinion on organ donation but that inadequate information on organ donation was provided during their education (57.8%). 68.5% of the students stated that as nursing school students, they consider themselves to be responsible for increasing the level of organ donation however only 48% of the students declared that they were willing to donate their organs. 73% of participants are of the opinion that relatives of those people who donate their organs should not receive financial awards from the receiver of the organs in order to increase the level of organ donation in the society whereas 81% of the participants are of the opinion that moral awards (plaque, written document authorization) may be given.

Conclusions: Knowledge of the students of organ donation is inadequate. The results of this study support the opinion that nursing school students should receive comprehensive information on organ donation during their education

Key Words: Organ donation, nursing, student, view, nursing education.

* Uluslararası Katılımlı 6. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi'nde poster bildiri olarak sunulmuştur (26-29 Haziran 2007), ** Prof. Dr. İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, *** Araş. Gör. Bil. Uzm. İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi **** Dr. İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, *****Yrd. Doç. Dr. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü.

Yazının gönderilme tarihi: 23.12.2010

Yazının basım için kabul tarihi: 02.09.2011

GİRİŞ

Organ-doku nakli; vücutta görevini yapamayan bir organın-dokunun yerine canlı kişiden, ölüden alınan sağlam ve aynı görevi üslenen bir organın-dokunun nakledilmesi işlemidir (Akış ve ark. 2008; Özdağ 2004). Organ nakli geri dönüşü olmayan yaşamsal organ yetmezliklerine karşı başarılı bir tedavi yöntemi olması, hasta bireylere ikinci bir yaşam şansı tanınması yanında (Collins 2005; Özmen, Çetinkaya, Sarızeybek ve Zeybek 2008) son dönem organ yetmezliği olan hastaların yaşam kalitesini de artırmaya olanak sağlar (Kim, Fisher ve Elliott 2006; Özdağ 2004; Sander ve Miller 2005). Günümüzde kalp, akciğer, karaciğer, böbrek, pankreas, ince barsak, kemik iliği, kan, deri, kornea gibi yaşamsal önemi olan pek çok organın nakli gerçekleştirilebilmektedir (Özmen ve ark. 2008). Teknolojik alandaki gelişmeler doğrultusunda organ naklinde de büyük gelişmeler yaşanmasına rağmen organ naklinin en önemli aşamalarından birisi nakledilecek organın temin edilmesidir (Akış ve ark. 2008; Özer ve ark. 2008, Piccoli ve ark. 2006).

Organ nakillerinde kaynak (verici, donör); canlı veya ölü (kadavra) olabilir (Gül, Gençtürk ve Yürügen 2004). En uygun organ kaynağı geri dönüşümsüz beyin hasarı saptanan, göreceli olarak genç, tıbbi açıdan sağlıklı ve beyin dışındaki tüm organları iyi çalışan bir donördür (Edirne 2004). Batı ülkelerinde organ nakilleri daha çok kadavradan sağlanırken (Collins 2005; Özmen ve ark. 2008) ülkemizde organ naklinde kullanılacak organ temini ağırlıklı olarak canlı donörlerden, özellikle de hastanın yakınları tarafından yapılan organ bağışısıyla gerçekleştirilmektedir (Özdağ 2004; Yaşar ve ark. 2008). Organ bağışısı yetersizliği ülkemizde olduğu gibi tüm dünya için ortak bir sorundur (Akış ve ark. 2008).

Ülkemizde organ ve doku nakli hizmetleri, 2238 sayılı “Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanun” ile 01.06.2000 tarih ve 24066 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Organ ve Doku Nakli Hizmetleri Yönetmeliği” ve bu yönetmeliğe istinaden çıkarılan Yönergeler kapsamında yürütülmektedir (Organ Nakli 2009). 2238 sayılı kanunda beyin ölümünün kardiyolog, nörolog, beyin cerrahi, anestezi

ve reanimasyon uzmanından oluşan 4 kişilik hekim kurulunca oybirliği ile saptanması gerektiği belirtilmektedir. Beyin ölümü gerçekleşen bir kişinin organlarının nakledilebilmesi için kanunun 14. maddesinde kişinin organ bağışısı için bıraktığı resmi veya yazılı bir vasiyetnamesi yoksa ölünün sağlığında bu konuya ilişkin arzusunun belirtmiş olması ve ölenin yakınlarının da rızasının olması gerektiği belirtilmektedir (Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanun 2009). Bu nedenle onay verecek ailelerin beyin ölümünün ne olduğunu anlamalarının sağlanması önemlidir (Edirne 2004).

Sağlık Bakanlığı ülkemizde organ nakli çalışmalarının verimliliğini arttırmak amacıyla 2000’li yılların başlarında Sağlık Bakanlığı’nın koordinasyonu ve denetiminde “Ulusal Organ ve Doku Nakli Koordinasyon Sistemi” kurulmuştur. Sistemin amacı ülke genelinde organ ve doku nakli hizmetleri alanında çalışan kurum ve kuruluşlar arasında gerekli koordinasyonu sağlamak ve çalışmaların verimliliğini arttırmak, kadavra organ sayısını arttırmak, bilimsel kurallara göre ve tıbbi etik anlayışına uygun, adaletli organ ve doku dağıtımını sağlamaktır. Türkiye’de 2002 yılı ile 2007 sonu organ bağışısı ve nakli verileri karşılaştırıldığında, yıllık beyin ölümü bildirimlerinin sayısının 139’dan 594’e, kadavra verici sayısının 111’den 223’e, kadavradan yapılan böbrek nakli sayısının 189’dan 399’a, karaciğer nakli sayısının 82’den 197’ye, kalp nakli sayısının 20’den 63’e çıktığı bildirilmektedir (Organ Nakli 2009).

Para karşılığı organ temini uluslararası düzenlemelerle yasaklanmış olmakla birlikte toplumların ahlaki, sosyal ve ekonomik koşulları para karşılığı organ temini konusunda belirleyici rol oynamaktadır (Yaşar ve ark. 2008). Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu 06.03.1980 tarih ve 396/13 sayılı kararında İslam dininde organ bağışısının uygun şartlar yerine getirildiğinde caiz olduğunu bildirmiş, bu konuda Kuran’da ayetler olduğunu açıklamış ve alınacak organ veya doku karşılığında hiçbir şekilde ücret alınmaması gerekliliğini vurgulamış ve kurum organ bağışısına gönüllülüğü arttırmak amacı ile camilerde organ bağışısına ilişkin faaliyetlerde bulunmuştur (Organ Nakli 1980). Ayrıca bazı toplumlarda dini veya daha ağırlıklı

kültürel olarak ölünün vücut bütünlüğünü bozmayı uygun görmeme yaklaşımı nedeniyle yeterli organ bağıışı sağlanamamaktadır (Yaşar ve ark. 2008).

Hemşireler donörleri belirlemede önemli rol oynamaktadırlar (Collins 2005; Kiberd 1998). Sağlık profesyonellerinin organ bağışına karşı tutumları ve gönüllülükleri, beyin ölümü gerçekleşmiş hastaya yaklaşımlarını ve ailesinin karar verme sürecini önemli derecede etkilediğinden (Akgün, Bilgin, Tokalak, Kut ve Haberal 2003; Kim, Fisher ve Elliott 2006), hassas, duyarlı, destekleyici hemşirelik bakımı, ailelerin organ bağışında bulunma cesaretini artıracakları bildirilmektedir (Yaşar ve ark. 2008). Daha önce yapılan çalışmalarda organ bağışına bakışı; kişinin konuya ilişkin bilgi ve düşünceleri, eğitim düzeyi (Özkan ve Yılmaz 2009), sosyo-kültürel faktörler ve dini inanç gibi birçok faktörün (Kim, Elliott ve Hyde 2004; Ohwaki ve ark. 2006, Yano, Shirouzu, Kobayashi, Nakagomi ve Tamura 2006; Sander ve Miller 2005; Tilif ve ark. 2006) etkilediği ve organ bağıışı konusunda verilen eğitimlerin gönüllülüğü artırdığı gösterilmiştir (Cantarovich, Fagundes, Biolcalti ve Bacque 2000; Garcia ve ark. 2008; Reubsat ve ark. 2005). Bu araştırma, bireylerin organ bağışında bulunmalarında önemli rolü olan geleceğin hemşirelerinin eğitiminin organ bağışına ilişkin görüşlerine etkisini belirlemek ve sonuçlara uygun önerilerde bulunmak amacı ile tanımlayıcı olarak gerçekleştirilmiştir.

YÖNTEM

Araştırma, hemşirelik eğitiminin öğrencilerin organ bağışına ilişkin düşünceleri üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak gerçekleştirildi. Araştırmanın evrenini İstanbul'daki üniversite düzeyinde eğitim veren 5 hemşirelik okullunun dördüncü (son) sınıfında öğrenim gören ve araştırmaya katılmaya gönüllü 330 öğrenci oluşturdu. Veriler Ocak- Mart 2007 tarihleri arasında araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan ve uzman görüşüne sunulan anket formu aracılığıyla elde edildi. Anket formu araştırmacılar tarafından öğrencilere sınıf ortamında doldurtuldu. Anket formu toplam 43 sorudan oluşmakta (6 soru sosyo-demografik özellikler diğerleri organ bağışına bakış ile ilgili) idi. Elde edilen veriler SPSS 11,5 paket programında tanımlayıcı istatistikler ve ki-kare testi ile değerlendirildi.

BULGULAR

Araştırma, İstanbul'da hemşirelikte lisans düzeyinde eğitim veren okulların son sınıfında öğrenim gören öğrencilerin organ bağışına ilişkin düşüncelerini belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak gerçekleştirildi. Öğrencilerin yaş ortalaması 22.29 ± 1.18 yıl olup %33'ü sürücü belgesine sahipti. Sürücü belgesine sahip olanların %34.9'una sürücü belgesi alırken organ bağışında bulunmak isteyip istemediklerinin sorulduğu belirlendi.

Öğrencilerin çoğunluğu; organ bağışının hayat kurtarıcı olduğunu (%99.1), organ bağışında bulunmak istediğini (%78.2), beyin ölümünün insan ölümü olduğunu (%83.9), beyin ölümü gerçekleşmiş vericiden organ bağışının olabileceğini (%85.2), ölümü beklenen hasta ve yakınına organ bağışına teşvik için bilgilendirme yapılması gerektiğini (%92.7) ifade etmişlerdir. Ayrıca öğrenciler basın-yayın organları (%68.8) ve diyanet işleri başkanlığı tarafından (%68.5) organ bağışında yeterli bilgilendirilme yapılmadığını, hemşirelik eğitimi süresince organ bağışında yeterli bilgi verilmediğini (%57.6) ve organ bağışına ilişkin kanun hakkında bilgilerinin yeterli olmadığını (%73.6) belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilerden, %82.7'si beyin ölümüne uzmanlarından oluşan bir ekibin (kardiyoloji, anestezi, nöroloji ve beyin cerrahisi) karar vermesinin, %64.5'i organ bağışı gerçekleştirilebilmesi için gerekli izin verici ve ailesinden birlikte alınmasının, %30'u toplum tarafından organ bağışına katılımı arttırmak için organ bağışında bulunanların yakınlarına alıcı tarafından maddi ve %82.4'ü ise manevi ödül (plaket, yazılı belge vb.) verilmesinin uygun olduğunu ifade ettiği saptandı.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu organlarının tümünü (%63), tanıdık/yabancı herkese (%83), farklı inanca sahip birine (%90) ve karşı cinsten birine (%98.8) bağışlayabileceğini, organ bağışında bulunmak için nereye başvuracağını bilmediğini (%57.4) ve organ bağışının arttırılmasında kendini sorumlu hissettiğini (%87.6) belirtmişlerdir.

Öğrenciler organ bağışına ilişkin bilgi edinme kaynağı olarak ilk üç sırada; gazete, dergi, broşür (%76.8), hemşirelik eğitimi (%75.8) ve TV-Radyo'yu (%64) belirtmişlerdir.

Öğrencilerin %88.5'i (n=292) dini inançlarına bağılı olduğunu ifade etmiştir. Dini inançlarına bağılı olduğunu ifade edenlerin %80'i (n=233) organ bağışında bulunmak istediğini belirtmiştir.

Tablo 1'de öğrencilerin organ bağışında bulunma kararını etkileyen nedenler ve önem derecesi verilmiştir.

Tablo 1'e göre, öğrencilerin organ bağışında bulunma kararında; başkasına yardım etmenin (%88.5), dinsel nedenlerin (%37) ve bilime yardımcı olmanın (%34.2) çok etkili olduğunu, ölümsüz olma düşüncesinin (%41.8) ve suçluluk duygusundan kurtulmanın (%65.5) hiç etkili olmadığını ifade ettikleri belirlenmiştir.

Tablo 2'de öğrencilerin organ bağışında bulunmak istememe nedenleri ve önem derecesi verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Organ Bağışında Bulunma Kararını Etkileyen Nedenler (S=330)

Nedenler	Hiç Etkili Değıl		Çok Az Etkili		Orta Derecede Etkili		Biraz Etkili		Çok Etkili	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Başkalarına yardım etmek	2	0.6	7	2.1	9	2.7	20	6.1	292	88.5
Dinsel nedenler	41	12.4	46	13.9	52	15.8	69	20.9	122	37
Ölümsüz olacağını düşünmek (öldükten sonra bir parçanın yaşayacağı düşüncesi / inancı)	138	41.8	57	17.3	49	14.8	37	11.2	49	14.8
Suçluluk duygusundan kurtulmak (yaşarken yaptığım kötü şeyleri telafi etmek)	216	65.5	49	14.8	33	10	17	5.2	15	4.5
Bilime yardımcı olmak	55	16.7	51	15.5	58	17.6	53	16.1	113	34.2

Tablo 2. Organ Bağışında Bulunmak İstemeyen Öğrencilerin İstememe Nedenleri (S=72)

Nedenler	Hiç Etkili Değıl		Çok Az Etkili		Orta Derecede Etkili		Biraz Etkili		Çok Etkili	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Dinsel nedenler	12	16.7	10	13.9	20	27.8	11	15.3	19	26.4
Organ bağış düşüncesinin ölümü hatırlatması	22	36.6	10	13.9	14	19.4	14	19.4	12	16.7
Organlarımın istemediğim insanlara verileceğı düşüncesi	35	48.6	9	12.5	16	22.2	7	9.7	5	6.9
Organlarımın verileceğı uygun hasta bulunamayacağı düşüncesi	20	27.8	11	15.3	19	26.4	9	12.5	13	18.1
Organlarımın nakil yerine tıbbi araştırmalar için kullanılabileceğı düşüncesi	21	29.4	10	13.9	19	26.4	9	12.5	13	18.1
Organlarımı almak için ölüm kararımın erken verebileceğı düşüncesi	13	18.1	10	13.9	25	34.7	5	6.9	19	26.4
Vücut bütünlüğümün bozulmasını istememe düşüncesi	5	.9	12	16.7	21	29.2	10	13.9	24	33.3
Organ nakli için bekleyen çok fazla hasta olduğunu düşünmememe	28	38.9	11	15.3	16	22.2	8	11.1	9	12.5
Organ mafyası ile ilgili kaygıları	10	13.9	9	12.5	23	31.9	9	12.5	21	29.2
Cenazemin hemen defnedilemeyeceğı düşüncesi	17	23.6	11	15.3	23	31.9	7	9.7	14	19.4

Tablo 2 incelendiğinde; öğrencilerin organ bağışında bulunmak istememe nedenleri arasında; organ bağışının ölümü hatırlatıyor olmasının (%36.6), organlarının istemediği insanlara verilecek olmasının (%48.6), organlarının verileceği uygun hasta bulunamayacağı düşüncesinin (%27.8), organlarının nakil yerine tıbbi araştırmalar için kullanılabileceği düşüncesinin (%29.4), organ nakli için bekleyen çok fazla hasta var olduğunu düşünmemesinin (%38.9) hiç etkisi olmadığı, dinsel nedenlerin (%27.8), organlarının alınmasında ölüm kararının erken verebileceği düşüncesinin (%34.7), organ mafyası ile ilgili kaygılarının (%31.9) ve cenazesinin hemen defnedilemeyeceği düşüncesinin (%31.9) orta derecede etkili olduğu, vücut bütünlüğünün bozulmasını istememe düşüncesinin (%33.3) çok etkili olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3’de öğrencilerin organ bağışına karar vermede etkili olabilecek durumlara göre organ bağışında bulunmak isteyip istememe durumlarının karşılaştırma sonuçları verilmiştir.

Tablo incelendiğinde; organ bağışının hayat kurtarıcı olduğunu düşünme durumu ($\chi^2=10.210$, $p=.001$), aile içinde organ bağışı ile ilgili konuların konuşulma durumu ($\chi^2=4.659$, $p=.031$) ve beyin ölümü gerçekleşmiş vericiden organ bağışını onaylama durumu ($\chi^2=21.288$, $p=.000$) ile organ bağışında bulunmayı isteme durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu, organ nakli yapılmış birini tanıma durumu ($\chi^2=.173$, $p=.678$) ve organ bağışı konusundaki bilgi yeterlilik durumu ($\chi^2=.320$, $p=.333$) arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmektedir.

TARTIŞMA

Araştırma, İstanbul’da üniversite düzeyinde eğitim veren 5 hemşirelik okulunun dördüncü sınıfında öğrenim gören öğrencilerinin organ bağışı konusundaki bilgi ve düşüncelerini belirlemek amacı ile yapıldı. Tanımlayıcı olarak gerçekleştirilen araştırmanın verileri 330 öğrenciden elde edildi. Öğrencilerin yaş ortalamaları 22.29 ± 1.18 yıl idi.

Tablo 3. Öğrencilerin Organ Bağışına Karar Vermesinde Etkili Olabilecek Bazı Durumlara Göre Organ Bağışında Bulunmak İsteyip İstememe Durumlarının Karşılaştırması (S=330)

Organ bağışına karar vermede etkili olabilecek durumlar	Organ bağışında bulunmak isteme durumu				İstatistiksel değerlendirme
	İsteyen Sayı %		İstemeyen Sayı %		
Organ bağışının hayat kurtarıcı olduğunu düşünme Düşünüyorum Düşünmüyorum	253 5	79.8 38.5	64 8	20.2 61.5	$\chi^2=10.210^*$ $p=.001$
Ailede organ bağışı ile ilgili konuların konuşulması Konuşulur Konuşulmaz	155 103	82.4 72.5	33 39	17.6 27.5	$\chi^2=4.659$ $p=.031$
Organ nakli yapılmış birini tanıma Tanıyorum Tanımıyorum	41 217	80.4 77.8	10 62	19.6 22.2	$\chi^2=.173$ $p=.678$
Beyin ölümü gerçekleşmiş vericiden organ naklini onaylama Onaylıyorum Onaylamıyorum	232 26	82.6 53.1	38 34	17.6 29.8	$\chi^2=21.288$ $p=.000$
Genel olarak organ bağışı konusundaki bilginin yeterli olup olamama durumu Yeterli Yeterli değil	167 91	79.1 76.5	44 28	20.9 23.5	$\chi^2=.320$ $p=.333$

*Yates Düzeltmeli Ki-kare

Organ bağıışı, geri dönüşü olmayan yaşamsal organ yetmezliklerine yönelik başarılı bir tedavi yöntemi olup hasta bireylere ikinci bir yaşam şansı tanımaktadır (Dontlu 2004; Gül ve ark. 2004). Zamanında organ bulunamadığı için organ bağıışı bekleyen hastaların büyük bir bölümü organ beklerken yaşamını kaybetmektedir (Akış ve ark. 2008; Tokalak ve Erdal 2004). Göz, Göz ve Erkan (2005)'in tıp, hemşirelik, diş hekimliği ve sağlık teknisyenliği öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada öğrencilerin %65.5'inin, Kazan ve arkadaşlarının (2006) birinci sınıf tıp öğrencileri ile yaptıkları çalışmada öğrencilerin %48'inin, Dutra ve ark. (2004)'nın tıp öğrencileri ile yaptığı çalışmada ise öğrencilerin %69,2'sinin organ bağıışı konusunda gönüllü olduğu ayrıca eğitim yılı arttıkça organ bağıışı konusundaki bilgi düzeylerinin de arttığı belirlenmiştir. Kiberd (1998)'in hemşirelik eğitimi alan 1. ve 4. sınıf öğrencilerle yaptığı çalışmada yine öğrencilerin büyük çoğunluğunun (sırasıyla %89-%94) organ bağıışı konusunda gönüllü oldukları, Canova ve ark. (2006)'nın İtalya'da üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmada öğrencilerin büyük kısmının (%89,6) organ bağıışını onayladıklarını saptanmıştır. Kılıç, Koçak, Türker, Gürpınar ve Gülerik (2010)'in üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmada öğrencilerin çoğunluğu (%91,1) organ bağıışı yapabileceklerini belirtmişlerdir. Bu araştırma kapsamındaki öğrencilerin büyük çoğunluğunun organ bağıışının hayat kurtarıcı olduğunu (%99.1) ve organ bağıışında bulunmak istediklerini (%78.2) belirtmeleri yukarıda sözü edilen araştırma sonuçları ile benzerdir. Ayrıca bu sonuç gelecekte organ bağıışı sayısının artması bakımından umut verici bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Beyin ölümü, beyin aktivitesinin tamamen ve geri dönüşümsüz olarak kaybedilmesidir. Beyin ölümü tanısı konulan bir kişinin hayata dönmesi mümkün değildir (www.onkod2010.org; Sabancı ve ark. 2008). Kim ve ark. (2003)'nin Kore'deki hemşire öğrenciler ile yaptıkları çalışmada da öğrencilerin %64'ü beyin ölümünden sonra, organ naklinin uygun olduğunu belirtmişlerdir. Ohwaki ve ark. (2006)'nin tıp öğrencileri ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında katılımcıların

çoğunluğu (%71) beyin ölümü gerçekleşmiş vericiden organ naklinin gerçekleştirilebileceğini düşündüğünü belirtmişlerdir. Araştırmada öğrencilerin büyük çoğunluğunun beyin ölümünün insan ölümü olduğunu (%83.9), beyin ölümü gerçekleşmiş vericiden organ bağıışının olabileceğini (%85.2) belirtmeleri literatürle benzerdir. Araştırmadan elde edilen sonuçlardan da anlaşıldığı gibi hemşirelik eğitimi alan öğrencilerin beyin ölümü ile ilgili bilgi düzeylerinin oldukça iyi olduğu görülmektedir.

Organ bağıışı konusunda bilgi alma yollarının sorgulandığı araştırmaların çoğunda, görsel ve yazılı basının (televizyon, gazete, dergi vd.) katılımcıların organ bağıışı konusundaki bilgilerine önemli katkısı olduğunu ifade ettikleri belirtilmektedir (Akgün, Tokalak ve Erdal 2002; Akış ve ark. 2008; Bölükbaş, Eyüpoğlu ve Kurt 2004; Demirbağ, Arabacı, Çakır ve Turan 2007; Gül ve ark. 2004; Özmen ve ark. 2008; Piccoli ve ark. 2008; Sanner 2003; Üstüner ve ark. 2009). Alleman ve ark. (1996)'nın çalışmasında ise doğru, anlaşılır içerikte ve göze hitap eden broşürlerin toplumun ilgisini çektiği belirtilmiştir. Haustein ve Sellers (2004)'in 185 hasta üzerinde yaptıkları çalışmada "organ bağıışı hakkındaki bilgiyi nereden aldınız?" sorusu sorulduğunda bu soruya hastaların %59'u internet, %61'i ise din görevlisi olarak yanıt vermişlerdir. Bu çalışmada öğrencilerin büyük çoğunluğu basın-yayın organlarının (%68.8), Diyanet İşleri Başkanlığı'nın (%68.5) ve hemşirelik eğitiminin (%57.6) organ bağıışı konusunda yeterli bilgi sağlamadığını ve organ bağıışına ilişkin kanun hakkında bilgilerinin yetersiz olduğunu (%73.6) belirtmişlerdir. Fakat öğrencilerin organ bağıışına ilişkin bilgi kaynağı olarak ilk üç sırada gazete-dergi-broşür (%76.8), hemşirelik eğitimi (%75.8) ve TV-radyo'yu (%64) belirtmeleri literatürle benzerlik göstermektedir. Organ bağıışı konusunda toplumu bilgilendirmenin en iyi yolu basın-yayın ve internet ortamıdır. Medyanın toplumu organ bağıışı konusunda doğru yönlendirmesi, televizyon programlarında organ bağıışını destekleyici programların yapılarak toplumun bilinçlendirilmesi, ayrıca okullarda organ bağıışına yönelik eğitimler verilmesi organ bağıışı oranını önemli ölçüde arttıracaktır.

Organ bağışında bulunmayı isteme nedenlerinin sorgulandığı çalışmalar incelendiğinde; Bölükbaş ve ark. (2004) insan yaşamını sağlamak (%40), Göz ve Gürelli (2007) hastalara yardım etmek (%46,1), Özmen ve ark. (2008) insanlığa hizmet etmek (%82,2), Pierini ve ark. (2009) insanlara hayat vermek (%44,8) için organ bağışında bulunulmak istendiğini saptamışlardır. Bu araştırmada organ bağışında bulunmak isteyen öğrencilerin organ bağışında bulunmak isteme nedenleri arasında; birinci sırada başkalarına yardım etmek (%88,5), ikinci sırada dinsel nedenler (%37), üçüncü sırada ise bilime yardımcı olmak (%34,2) gelmekte olup sonuçlar literatürle uyumludur (Tablo 1).

Dünya Sağlık Örgütü organ ticaretini yasaklamıştır. Bedel karşılığı organ nakli uygulaması Ulusal ve Uluslar arası Transplantasyon Dernekleri ilkelerine ters düşmektedir (Dontlu 2004; Özdağ 2001). Jafri ve Tellis (2001)'in öğrenci, uzman, hasta ve din adamları ile yaptıkları çalışmada, çalışmaya katılanların %42,5'i organları alınan kadavranın ailesine teşvik primi verilmesi gerektiğini, %69,9'u ise hükümetin organ bağışçıları için ödeme yapması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu araştırmada öğrencilerin %30'unun toplum tarafından organ bağışına katılımı arttırmak için organ bağışında bulunanların yakınlarına alıcı tarafından maddi ödül verilmesi gerektiğini, %82,4'ü ise manevi ödül (plaket, yazılı belge vb.) verilmesinin uygun olduğunu ifade ettiği belirlendi. Bu sonuçta göre öğrencilerin organ bağışı konusundaki maddi teşviği onaylamadıkları görülmektedir. Verilen yanıtlar ülkemizde 2238 sayılı yasaya göre organ bağışının para karşılığı alınıp verilmesinin yasaklanmasıyla paraleldir (Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanun 2009). Günümüzün ekonomik koşulları organ temini sorununu bir sağlık problemi olmaktan çıkarıp ticari bir pazar haline gelmesine yol açmakta ve özellikle yoksul kişiler ucuz organ kaynağı haline dönüşebilmektedir. Literatürde organ bağışında bulunmayı engelleyecek faktörler arasında; bilgi eksikliği, dini inanışlar, tıbbi güvensizlikler, organ ticaretinden korkma, vücut bütünlüğünün bozulacağı düşüncesi sayılmaktadır (Bölükbaş ve ark. 2004; Göz

ve Gürelli 2007; Sanner 2002; Schirmer ve ark 2007; Tate 2006). Canova ve ark. (2006) İtalya'da üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmada öğrencilerin büyük kısmının (%43,7) etik nedenler ile, Al-Fagih (1991) katılımcıların donör olduklarında gerekli bakımın gösterilmeyeceği düşüncesi ile, Sanner (2002) bedenlerinin parçalanacak olması (%39) nedeni ile, Bölükbaş ve ark. (2004) dinsel inanç gereği (%44,8), Pierini ve ark. (2009) korku ve güvensizlik (%40,4) nedeni ile katılımcıların organlarını bağışlamak istemediklerini belirlemiştir. Araştırmada öğrencilerin organ bağışında bulunmayı istememe nedenlerinin başında da; vücut bütünlüğünün bozulmasını istememe düşüncesi (%33,3), organ mafyası ile ilgili kaygılar (%29,2), dinsel nedenler (%26,4) ve organlarını almak için ölüm kararının erken verileceği (%26,4) düşünceleri gelmektedir (Tablo 2). Araştırma kapsamındaki öğrencilerin büyük çoğunluğunun da (%82,7) belirttiği gibi, beyin ölümüne uzmanlardan oluşan bir ekibin (kardiyoloji, anestezi, nöroloji ve beyin cerrahisi) karar vermesi, kadavra organ bağışının etik ilkeler doğrultusunda arttırılması ve toplumun süreç hakkında bilgilendirilmesi sonucunda bu kaygıların azalacağı düşünülmektedir (Yaşar ve ark. 2008).

Organ bağışı hayat kurtarıcıdır. Organ bağışının hayat kurtarıcı olduğunu düşünenlerin organ bağışında bulunmak istemeleri beklenir. Araştırmada organ bağışının hayat kurtarıcı olduğunu düşünenlerin düşünmeyenlere oranla istatistiksel olarak anlamlı derecede ($p= .001$) organ bağışında bulunmayı istedikleri, yine beyin ölümü gerçekleşmiş vericiden organ naklini onaylayanların onaylamayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı derecede ($p= .000$) organ bağışında bulunmak istedikleri, ailede organ bağışı ile ilgili konuları konuşanların konuşmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı derecede organ bağışında bulunmayı istedikleri belirlenmiştir ($p=0.03$) (Tablo 3). Yine dini inançlarına bağlı olduklarını belirten öğrencilerin (%88,5) %80'inin organ bağışında bulunmak istemeleri dikkat çekicidir. Öğrencilerin konuya ilişkin bilgilerini yetersiz olarak belirtmelerine karşın organ bağışında bulunmak istemeleri; konuya önyargı ile yaklaşmadıklarını

göstermekle birlikte açıklayıcı bilgiler verilerek organ bağıışı konusuna olumlu bakmaları sağlanabilir. Gençlerin organ bağıışı konusunda bilgilendirilmesi halinde organ bağıışı oranlarında artış olabileceği ve onlarında toplumu organ bağıışına teşvik edeceği düşünülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tüm bu sonuçlar doğrultusunda; öğrencilerin organ bağıışı konusundaki bilgilerinin yetersiz olduğu görülmektedir. Bu araştırma sonuçları organ bağıışı konusunda hemşire öğrencilere eğitimleri sırasında kapsamlı bilgi verilmesi görüşünü desteklemektedir. Toplumun eğitiminde önemli yere sahip geleceğin hemşire adaylarının organ bağıışına olumlu bakışları, beyin ölümü gerçekleşmiş hastaya yaklaşımlarını ve hastanın ailesinin organ bağıışına karar verme sürecini olumlu yönde etkileyecek ve organ bağıışı oranını arttırabilecektir.

KAYNAKLAR

Akgün, H. S., Bilgin, N., Haberal, M. Kut, A., Tokalak, I. (2003). Organ donation: A cross-sectional survey of the knowledge and personal views of Turkish health care professionals. *Transplantation Proceedings*, 35: 1273-1275.

Akgün, S., Tokalak, I., Erdal, R. (2002). Attitudes and behavior related to organ donation and transplantation: A survey of university students. *Transplantation Proceedings*, 34: 2009-2011.

Akış, M. ve ark. (2008). Süleyman Demirel Üniversitesi personelinin organ-doku bağıışı ve nakli hakkındaki bilgi ve tutumları. *S.D.Ü. Tıp Fak. Dergisi*, 15(4): 28-33.

Al-Fagih S. R. (1991). The influence of Islamic views on public attitudes towards kidney transplant donation in a Saudi Arabian community. *Public Health*, 105(2): 161-165.

Alleman, K. ve ark. (1996). Public perceptions of an appropriate donor card/brochure. *J Transplant Coord*, 6(3): 105-108.

Bölükbaş N., Eyüpoğlu, A., Kurt, P. (2004). Organ bağıışı hakkında üniversite öğrencilerinin düşünceleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Dergisi*, 21(2): 73-77.

Canova, D. ve ark. (2006). Understanding of and transplantation: A survey among Italian University Students *Clin Transplant* 20: 307-312.

Cantarovich, F., Fagundes, E., Biolcalti, D., Bacque. M. C. (2000). school education, a basis for positive attitudes toward organ donation. *Transplantation Proceedings*, 32: 55-56.

Chen, J. X. ve ark. (2006). Current knowledge and attitudes about organ donation and transplantation among chinese university students. *Transplantation Proceedings*, 38: 2761-2765.

Collins, T.J. (2005). Organ and tissue donation: A survey of nurse's knowledge and educational needs in an adult ITU. *Intensive and Critical Care Nursing*, 21: 226-233.

Demirbağ B. C., Arabacı, S., Çakır S., Turan, S. (2007). Karadeniz Teknik Üniversitesi öğrencilerinin organ bağıışı hakkındaki düşünceleri. 6. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi "Uluslararası Katılımlı" Bildiri Özet Kitabı, 26-29 Haziran, İstanbul.

Dontlu A. Ç. (2004). Organ bağıışı ve naklinde etik, dinsel ve yasal yaklaşımlar. *Diyaliz Transplantasyon ve Yanık*, 15(2): 69-76.

Dutra, M. M. D. ve ark. (2004). Knowledge about transplantation and attitudes toward organ donation: A survey among medical students in Northeast Brazil. *Transplantation Proceedings*, 36: 818-820.

Edirne, T. (2004). Türkiye'de organ ve doku nakli uygulamaları: Sonuçları ve strateji önerileri. *T Klin J Med Sci*, 24: 261-266.

Garcia, C. D., ve ark. (2008). Educational program of organ donation and transplantation at medical school. *Transplantation Proceedings*, 40: 1068-1069.

Göz, F., Göz, M., Erkan, M. (2005). Knowledge and attitudes of medical, nursing, dentistry and health technician students towards organ donation: A pilot study. *Clinical Nursing*, 1371-1375.

Göz, F., Güreli, Ş. Ş. (2007). Yoğun bakım hemşirelerinin organ bağıışı ile ilgili düşünceleri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(5): 77-88.

Gül, A., Gençtürk, N., Yürügen, B. (2004). Sürücü kursuna başvuran adayların organ bağıışı konusundaki düşünceleri. *Nefroloji Hemşireliği Dergisi*, 1(1): 51-55.

Haustein, S. J., Sellers, M. T. (2004). Factors associated with (un) willingness to be an organ donor: Importance of public exposure and knowledge. *Clin Transplant*, 18: 193-200.

Jafri, T., Tellis, V. (2001). Attitudes of high school students regarding organ donation. *Transplantation Proceedings*, 33: 968-969.

Kılıç, S., Koçak, N., Türker, T., Gürpınar, H., Gülerik, D. (2010). Kız üniversite öğrencilerinin organ bağıışı konusundaki tutumları ve bu tutumlarına etki eden faktörler. *Gülhane Tıp Dergisi*, 52: 36-40.

Kim J. R., Elliott, D., Hyde C. (2003). Korean health professionals attitudes and knowledge toward organ donation and transplantation. *International Journal of Nursing Studies*, 41:299-307.

Hemşirelik Son Sınıf Öğrencilerinin Organ Bağışına Bakışları

- Kim, J. R., Elliott, D., Hyde, C. (2004). The influence of socio-cultural factors on organ donation and transplantation in Korea: Findings from key informant interviews. *Journal of Transcultural Nursing*, 15(2): 147-154.
- Kim, J. R., Fisher, M. J., Elliott, D. (2006). Undergraduate nursing students' knowledge and attitudes towards organ donation in Korea: Implication for education. *Nurse Education Today*, 26: 465-474.
- Kiberd, C. (1998). Curriculum effect on nursing students attitudes and knowledge towards organ donation and transplantation. *ANNA Journal*, 25(2): 210-216.
- Ohwaki, K., ve ark. (2006). Factors associated with attitude and hypothetical behaviour regarding brain death and organ transplantation: Comparison between medical and other university students. *Clinical Transplantation*, 20: 416-422.
- Organ Nakli (1980). T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı, <http://www.diyamet.gov.tr/English/karar.asp?id=1121&sorgu=1> (07.09.2009).
- Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanun, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/526.html> (07.09.2009).
- Organ Nakli. T.C. Sağlık Bakanlığı, <http://www.saglik.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF6407999D5EC50F890DFFFE6D76F583A3&Vurgulanacak=organ%20nakli> (07.09.2009).
- Organ Nakli Koordinatörler Derneği (ONKOD), www.onkod.org. (20.04.2010).
- Özdağ, N. (2001). Organ nakli ve bağışına toplumun bakışı. *C. Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 5(2): 46-55.
- Özdağ, N. (2004). Halkın organ bağışı ve nakline bakışı. *Nefroloji Hemşireliği Dergisi*, 1(1): 46-50.
- Özer, F. G., ve ark. (2008). Sağlık Yüksekokulunda öğrenim gören bir grup öğrencinin organ nakli/bağışına yönelik görüşleri ve bilgi düzeylerine eğitimin etkisi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 7(1): 39-46.
- Özkan, S., Yılmaz, E. (2009). Hasta yakınlarının organ bağışı ile ilgili bilgi ve tutumları. *Aile ve Toplum*, 5(17): 18-29.
- Özmen, D., Çetinkaya, A. Ç., Sarızeybek, B., Zeybek, A. (2008). Celal Bayar Üniversitesi Manisa Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin organ bağışına ilişkin bilgi ve görüşleri. *Türkiye Klinikleri J Med Sci*, 28: 311-318.
- Piccoli, G. B. ve ark. (2006). Efficacy of an educational programme for secondary school students on opinions on renal transplantation and organ donation: A randomized controlled trial. *Nephrol Dial Transplant*, 21: 499-509.
- Pierini, L., ve ark. (2009). Teenager donation: Investigation of 848 high school students. *Transplantation Proceedings*, 41: 3457-3459.
- Reubsaeta, A., ve ark. (2005). The impact of an organ donation registration information program for high school students in the Netherlands. *Social Science & Medicine*, 60: 1479-1486.
- Sabancı, P. A., ve ark. (2008). Beyin ölümü tanısı. *Sinir Sistemi Cerrahisi Dergisi*, 1(2): 81-85.
- Sağlık Bakanlığı "Organ ve doku alınması, saklanması ve nakli hakkında" 29.05.1979 tarihli 2238 sayılı kanun. 1982 tarih ve 2594 sayılı kanunun 1. Maddesiyle değiştirilmiş metni, www.saglik.gov.tr (21.05.2010).
- Sander, S. L. Miller, B. K. (2005). Public knowledge and attitudes regarding organ and tissue donation: An analysis of the northwest Ohio community. *Public Education and Counseling*, 58: 154-163.
- Sanner M. A. (2002). Swedish survey of young people's views on organ donation and transplantation. *Transpl Int*, 15: 641-648.
- Schirmer, J. ve ark. (2007). Organ ve tissue donation: What do high school students know? *Einstein*, 5(3): 213-219.
- Tate, J. S. (2006). Acts of life: Increasing organ donors among African Americans, Union Increasing organ & University Cincinnati, Ohio, <http://gradworks.umi.com/32/28/3228082.html>. (12.11.2010).
- Tilif, S. ve ark. (2006). Organ bağışına etki eden faktörler. *Ulusal Cerrahi Dergisi*, 22(4): 133-136.
- Tokalak, İ., Erdal, R. (2004). Birinci basamakta organ bağışına yaklaşım: Aile hekiminin rolü. *Diyaliz Transplantasyon ve Yanık*, 15(3): 109-115.
- Üstüner, F, Uysal, A. ve ark. (2009). Giresun Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin organ bağışı ve nakli hakkındaki bilgi, tutum ve düşünceleri. *Ankara Üniversitesi Dikimevi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 8(1): 1-8.
- Yaşar, M., ve ark. (2008). Bir sağlık meslek yüksekokulu sınıf öğrencilerinin organ bağışı konusundaki tutumları ve tutumlarına etki eden faktörler. *Genel Tıp Dergisi*, 18 (1): 33-37.